

Українська жіноча проза

**МАРІАННА
ГОНЧАРОВА**

АРГІДАВА

CF FOLIO

Українська жіноча проза

Маріанна Гончарова

Аргідава

«Фолио»

2017

ББК 84(4УКР)6

Гончарова М. Б.

Аргідава / М. Б. Гончарова — «Фолио», 2017 — (Українська жіноча проза)

ISBN 978-966-03-7545-1

Світ сповнений таємниць. Але у своїй повсякденній марноті ми забуваємо про це. І лише у хвилини відносного спокою, десь у горах або на березі річки, нас раптом охоплює непередаване відчуття краси і гармонії навколишнього світу. І його вічної таємниці, розгадати яку навряд чи комусь дано. Ось і нова книжка Маріанни Гончарової — по суті, перший її роман — насамперед про таємниці. Про таємниці, які зберігає в собі овіяна легендами Аргідава — старовинна фортеця на березі Дністра. І про те, що — ні, не розкрити цю таємницю, а хоча б наблизитися до неї — дано лише тому, хто приходить туди з чистим серцем і добрими намірами. До цього можна додати, що, як і всі книжки письменниці, «Аргідава» читається на одному диханні. У чому, взявши її в руки, ви легко переконаєтеся...

ББК 84(4УКР)6

ISBN 978-966-03-7545-1

© Гончарова М. Б., 2017

© Фолио, 2017

Содержание

Розділ перший	6
Розділ другий	9
Розділ третій	12
Розділ четвертий	19
Розділ п'ятий	27
Конец ознакомительного фрагмента.	29

Маріанна Гончарова

Аргідава

© М. Б. Гончарова, 2017

© О. О. Драчковська, переклад українською, 2017

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2017

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2016

*За допомогу і співробітництво автор вдячний Аркадію Томульцю,
Ніні Гончаровій і протоіерею Василю Савчуку, настоятелю храму Св.
Константина і Єлени в Хотинській фортеці*

*Аргідава – давнє поселення, фортеця.
Вікіпедія*

Розділ перший

Ріпочка

Найпопулярніше ім'я у нас тут, у Прикарпатті, – Марія. В горах, наприклад, кожна друга дівчинка – Марія.

Ану гукни: «Маріііі!» І зусібіч до тебе зараз же підбіжать жваві дівчатка і дівчата, підпливуть молоді матері, неквапливо підійдуть зрілі жінки, приповзуть премилі немовлята і, спираючись на ціпок, пришкандибають допитливі бабусі. Зі слідами колишньої вроди. Адже природа ліпить зовнішність ізсередини. А хіба жінка на ім'я Марія може бути недоброю, заздрісною чи в'їдливою? Тобто – негарною?.. Тож гайда, гукни. Прибіжать, прискачуть, приплентаються. Ну, а якщо не прибіжать, не прийдуть, не приповзуть і не пришкандибають, то звідусіль ви просто почуєте:

– Га?!

І всі вони будуть Марічками, Марусями, Маріями Іванівнами, Манечками й Машеньками.

І ось коли одного разу народилася дівчинка, тато прийшов зустрічати її в пологовий будинок, узяв згорток з ріпочкою в шапочці з рук нянечки і каже:

– Привіт, Марусю!

Ріпочка в згортку спохмурніла, зморщила мармизку і чхнула.

Всі хором, тато, мама, бабуся та дідусь, рявкнули:

– Будь здорова, Марусю!

А нянечка:

– А чому Маруся?

І Марусин тато їй:

– А хто? – нашорошено так. – Стоп, стоп! Це взагалі точно дівчинка? – поцікавився і з підозрою зазирнув у личко згорткові. Потім на маму глянув суворо, а потім уже на нянечку зиркнув.

– Дівчинка-дівчинка! – хором заспокоїли його мама і нянечка. Тато дуже хотів доньку.

– Ну тоді Маруся, – відразу вгамувався тато і заусміхався. – Марія Олегівна, значить.

Нянечка ображено провадила:

– Н-ну, не знаю, не знаю... А якось оригінально, наприклад Світланою? Не хоче назвати? – і зніяковіла одразу.

Марусин батько вручив їй коробку цукерок і каже:

– Світлана? Спасибі вам, звичайно, Світлано! Але у нас, бачте, Маруся. Нам подобається.

– Ну гаразд, – дозволила нянечка. – Нехай Маруся. Була б здорова.

– І розумна! – додав тато, з обожненням милуючись ріпкою в згортку.

– І талановита! – вступила мама.

– І щоб допитлива! – немов фея із казки про сплячу красуню, нянечка Світлана махнула вслід згорткові букетом квітів, ніби чарівною паличкою.

Ріпка з-під мереживного трикутничка зацікавлено повела очима за хризантемами, котрі чарівливо розсипали довкола невагомі, ніжні свої осінні пелюстки. І ті затанцювали, закружляли: фрррр!..

З нотатника

Справжній маститий письменник N., замисливши книгу про таємниці старовинної фортеці, як би вчинив? Зачесав би шевелюру довгу, сивувату

назад снопом і в косичку, оголив би натхненне чоло високе біле, почав би ходити різними відомствами і, широко відчиняючи двері ногою, з порога поважно промовляти:

– Я відомий письменник, я лавреат *N.*, пишу книгу про фортецю вашого нікчемного маленького провінційного містечка, в якому навіть нормального ресторану немає. Але нічого, нічого, от коли ми з вами видамо книгу...

Він не економить на рухах та гучності, його стає багато в невеличкому кабінеті, і, що важливо, він упевнено всідається без запрошення якомога зручніше і гайда описувати, як завдяки його майбутній книзі розквітне туристичний бізнес у місті *A.* на околиці якого стоїть відома цитадель. І не простій книзі, а на крейдованому папері. Звісно, вона буде дорогою, – впевнено заявляє *N.*, – і серцю кожного, і по грошах, але ж то буде книга на віки. Вона перевидаватиметься, ви даруватимете її найіменитішим гостям.

Одне слово, бачу, ви все зрозуміли, і долонею по глянцевої стільниці – лясь, прибивши в зародку очікувані несміливі заперечення: гроші наперед, бо інакше втратите шанс.

І ось що я вам скажу: дадуть. Адже я читала *Ільфа* і *Петрова* та, на жаль, знаю письменника *N.*

Сповнений палкої любові до себе і киплячої невтомної злоби до інших, неймовірної пробивної сили і – що дуже важливо – фантастичної працездатності, він володіє гідним заздрості вмінням: за ніч, протримавшись на каві, коньяку та цигарках, склепати добротний розділ. Або й два, коли ніч літня та тепла. І місяців за два – книгу. А вже розповідати про тих, із ким він запанібрата, та нахвалятися про тридцять п'ять тисяч самих кур'єрів – то це він просто майстер, актор-віртуоз.

Отже, хоч прийом давно відомий, змальований у літературі, він, як і раніше, дієвий. Ось як слід розпочинати роботу! З певністю в завтрашньому дні. І в післязавтрашньому також. А я, на жаль, боягузка і слабачка. Нерішуча, невпевнена в собі, повсякчас думаю: та куди мені! І біля фортеці тиєї упадаю з усіх боків, либонь, десятки років уже. З дитинства. То намагаюся взяти її штурмом, лечу стрімголов, беззбройна, наївна, з роззявленим від захвату ротом, готова дізнаватися, пізнавати, відкривати, мовляв, поділися, благаю, я ж не заподію шкоди. А вона не здається. Мовчить, не відповідає. То роками веду облогу: вештаюся довкола, розмовляю з археологами, з реставраторами, чіпляюся до наукових працівників, гуляю неподалік, сиджу біля річки, спираючись спиною на фортечний мур. Торкаюся каменів, мацаю, вглядаюся, подумки запитую. А вона, неприступна, взагалі ніби на мене не зважає, не відгукується, пихата, холодна, мовчазна. То зайду з головного входу через великий дерев'яний вічний міст, то з боку Дністра, діставившись моторним човном з допомогою друзів. То віддаю мзду за вхід, як звичайний турист, то забіжу нелегально, таємними стежками, в обхід. То приходжу побути наодинці, коли немає нікого, лише вона і я, стою, дослухаюся. То заявлюся до фортеці в дні історичних реконструкцій, коли грає вона з новими поколіннями в баталії, битви, облогу та штурми, грає не всерйоз, легко, підсміюючись, мовби кішка з мишкою, мовляв, ну-ну, спробуйте. Ти мені ніхто, – неначе каже вона мені, – й сили в тебе недостатньо, і душа в тебе, як я бачу, дрібна, й намірів твоїх я не відчуваю, неконкретні вони, твої наміри, туманні вони, наміри твої. Таких чимало тут було в усі віки, і ніхто, жоден, не взяв мене ні силою, ні ласкою, ні вмовляннями, ні обіцянками. Так, траплялося:

стояли у дворах моїх різні люди, билися та вбивали одне одного, палили, руйнували, знищували, проте жоден, жоден таємниць моїх не дізнався і не забрав.

Вона притягує мене так, ніби в минулому житті я мала до неї близький, практично родинний стосунок. Якби ж знати! Так, я ходжу туди часто, вештаюся фортецею і навколо неї довго, обов'язково веду туди своїх гостей, роздивляюся її чужими очима. І, здається, я там пам'ятаю і знаю все: кожен камінь, кожну сходинку. Руки мої пригадують дотики до холодних стін і дерев'яних перил мостів та сходів, серце моє пам'ятає страх висоти, коли підіймаєшся на найвищу вежу і з неї дивишся додолу. Ноги пам'ятають, як бігти потім до Дністра, куди і як ставати, перестрибуючи з каменя на камінь, щоб не послизнутися, не впасти. Мені здається, я пам'ятаю і відчуваю ледь вловимий з минулого запах вогнищ, диму, мокрої вовни, шкіри, коней. Заліза запах їдкий такий, що відчувається в роті. Я відчуваю запах бруду, крові, згаршц. Скошеної трави та гнилих водоростей. Коли я приводжу туди гостей своїх, завжди запитую, зазираючи допитливо в обличчя:

– Ти відчуваєш запах? Відчуваєш?

– Так, – зазвичай відповідає мій гість, дослухаючись до себе, – пахне річкова вода. І ще... Каміння. Пахнуть стіни. Чимось іще. Не второпаю, чим.

Я прожила поряд із нею кілька життів. І коли б не приходила туди – а приходила я часто і проводила там всередині багато часу – почувалася емігранткою. Знадвору мінявся устрій, на символічні трони – більші та менші – вилазив то один, то інший з тих, що обіцяли послужити народові, здебільшого черговий негідник, що підгрібав під себе довгими руками все. Змінювалося життя, змінювалися міста і села, змінювалися цінності, змінювалася мода, зникали назавжди одні люди, народжувалися, росли та дорослішали інші. А в Аргідаві все залишалось, як раніше. Непроступні стіни злегка кришилися від вітру, дощів і снігів, погано росла трава, а дерев споконвіку там не було. Зрідка в Аргідаву залітав птах, але ніколи не оселявся там усередині, не будував гнізда. Не було в Аргідаві ні комах, ні плазунів, ні дрібних гризунів, немовби життя оминало її, боялося там оселитися, неначе Аргідава була безлюдною, готовою для чогось, штучною планетою. Хоча, як мені здається (та чого там – я певна!), вона сама по собі була живою: нервовою і чутливою.

Розділ другий

Маруся

...І відчувала я, що мені давно вже час, час. Але фортеця не здавалася. Була неприступною і мовчазною, поглядаючи пихато і зверхньо на мене, що прибігала туди дедалі частіше і просила про милість бесіди тихої, майже безмовної один на один, про дозвіл почути, осягнути і розгадати, даючи обітницю не нашкодити.

– Не ти! – наче говорила вона понуро. – Безнадійні спроби твої. Не ти! Не зможеш. Не ти! – грубила вона мені: – Дурепа ти. Дівка нерозумна та легковажна, – глузувала.

Он як?! Не я?!

І тоді я вигадала Марусю, свою героїню, своє відображення. Хоча... Маруся – це не я. Ну, або майже не я. Або не зовсім. Відмінність між нами в тому, що Маруся-персонаж значно краща за мене, авторку. Вона сміливіша, рішучіша, кмітливіша. Шляхетніша. І... більш довірлива.

І, врешті-решт, відповідальності в мене менше, бо щойно вона, Маруся, потрапила до цього рукопису, облаштувалася там, вона одразу ж зажила своїм життям, почала поводитися так, що я, авторка, не припиняла дивуватися і здійснювати вчинки, на котрі я сама ніколи б не зважилася.

* * *

Вперше Марусю привели до фортеці батьки. І ще з ними був друг батьків, колишній однокласник Оленки та Олега, Тищенко. Професор Тищенко. Коли професор увійшов до будинку – легкий, кістлявий, підсушений сонцем, – він сів поряд із п'ятирічною Марусею, простягнув їй руку і відрекомендувався:

– Тищенко.

– Маруся, – серйозно відповіла Маруся. – Тищенко – це твоє ім'я?

– Так. Це моє ім'я, – відповів Тищенко.

– Іншого імені в тебе нема? Лише одне? Як у kota? Тишко?

– Гарзд, називай мене Тишком. Як kota, – засміявся Тищенко.

Маруся погладила Тищенка по щоці.

– Тишко.

Тищенко засміявся, великою міцною рукою притис її долоньку до своєї щоки і поцілував її крихітну лапку.

Ну нарешті її привели туди. З одного боку за руку її тримав Олежик, її тато, з іншого – Тишко. Привели її на Турецький міст, і дівчинка глянула додола: ааах! Зойкнула, запаморочилося в голові. Внизу лежала Аргідава. Вони з подругою Мірою облазили на той час, як їм здавалося, всі загадкові для п'ятирічних дітей місця. Але це! В їхньому рідному місті! Казкова і справжня, велична і неприступна. Її не могли вмістити Марусині очі. А також її маленьке серце. Маруся задихалася, кашляла, полилися сльози. Того разу вона розревілася і не наважилася спуститися донизу. Батьки, Олежик та Оленка, зрозуміли це як вередування, а дядько Тищенко, Тишко, з пильним та гострим оком, поставився до її сліз зі співчуттям. Коли прийшли додому, за обідом він багато цікавого розповів про фортецю.

* * *

Довго боялася Маруся. Всередину зайшла, мабуть, аж за кілька років після знайомства. Либонь років через п'ять. І відтоді бігала туди постійно. І не було для Марусі принагіднішого місця на світі. Вона бігла до Аргідави, коли була щасливою, ходила поплакати, коли засмучувалася. Як то кажуть, у горі і в радості. Часто просто стояла на Турецькому мосту, і вони – Аргідава та дівчинка – дивились одне на одного. Й обидві почувалися безсмертними. Маруся – тому, що була ще дитиною, а в дитинстві всі безсмертні. Фортеця – тому, що була справді вічною, існувала завжди. Вони обережно рухалися назустріч одна одній з різних боків. І з якогось дня фортеця раптом почала впізнавати людину, дівчинку Марусю, вони стали не чужими. За якої б погоди не пленталася Маруся туди, раптом саме над ними – над нею та фортецею – розвіювалися хмари, припинявся дощ, стихав вітер, і навіть протяги, що притаманні старовинним замкам і фортам, намагалися не турбувати зайвий раз. Навкруги могли бути гроза та буревій, снігопад і заметіль, а у фортеці робилося тихо і спокійно, сухо і безвітряно. Аргідава, жива, загартована випробуваннями, тисячу разів відроджена з попелу, переповнена, перенасичена людськими почуттями – ненавистю, люттю, страхом, любов'ю, мужністю та звитягою, – пам'ятала і народження, й смерті, чула останні стражденні стогони та відчайдушні бойові кличі, була німим свідком підступних підлих інтриг та убивств, полону невинних, відкупку винних, вона, самотня, то замерзала в крижаних лещатах зимового Дністра, то розжарювалася в киплячій від пожеж воді, безмовно страждала і руйнувалася, відчайдушна, шалена, сиротлива й тужлива, вона, велична, раптом почала приглядатися та дослухатися. Дослухатися і придивлятися. До Марусі. І надсилати знаки. І надсилати випробування.

Чому, чому?.. Бо вірила.

* * *

І найвірнішим посвяченим другом у цьому впізнаванні двох – фортеці та Марусі – був Тишко, великий друг Тишко. Між ними була таємна домовленість: Тишко привозив Марусі «секретні» книжки, відеофільми, світлини розкопок. Вони годинами сиділи в дитячій, вони могли увесь день вештатися фортецею, невпинно балакаючи. Точніше, Маруся – запитуючи, Тишко – відповідаючи, докладно, запаморочливо цікаво. Коли він приїздив, Маруся бігла до нього перша, смикала його: «Привіз? Що ти мені привіз?», хапала його за руку в нападі ревності, скинула поряд, коли він обідав або теревенив з батьками про дрібниці, вона благала, щоб якнайшвидше... І Тишко, справжній вірний друг, радісно поступався.

Коли їй виповнилося шістнадцять, Тишко не приїхав. Обіцяв. Але не приїхав. Батьки приховали від неї в її день народження, що Тишко раптово помер. Не хотіли засмучувати. Проте Маруся і без того була похмурою, невдоволеною, бурчала. Казала, що Тишко її покинув, почувалася нещасною, бо мала намір урочисто оголосити йому, своєму улюбленому другові, що вже вирішила, куди вступатиме, де і чого навчатиметься. Була певна, що Тишко зрадіє. А він навіть не зателефонував. І, вештаючись знічев'я будинком, вона не витримала і зателефонувала йому сама. Вигадала навіть щось на зразок:

– Ану вітай мене! Ти що, забув?

Маруся та її батьки, Оленка й Олежик, поїхали прощатися з другом через два дні... Маруся йому сказала, як і хотіла. Вона сказала, обережно торкаючись нерухомого його плеча:

– Тишко, я йду в археологію. Ти не заперечуєш?

З нотатника

Мені, щиро кажучи, вона важко давалася – ця книга. Кілька разів я схоплювалася з-за столу, сама на себе кричала, сердилася, кидала роботу і йшла геть. Назавжди. До сусідньої кімнати або до кухні. Господи, як багато я їла через усі ці прикромці! Я ж повсякчас щось жувала. Двічі видаляла файл, вбивала крок за кроком. «Зберегти?» – «Ні!» – забивала я курсор у варіанти відповіді, файл переходив у кошик, я мстиво обирала опцію «Очистити кошик». Вставала, струшувала руки, робила сім'ї офіційну заяву: «Вбила Аргідаву» – і знову рішуче перла до холодильника. Але рукопис все одно звідкілясь впливав, і мій хитрий ноутбук, теплий та живий, привітно інформував: «Останній файл, який ви відкривали, – „Аргідава“. Відкрити?»

Я похмуро сопіла і малодушно відповідала: «Не знаю...»

А ноутбук наполегливіше: «Відкрити? Так? Ні? Чого мовчимо?»

«Ну, відкривай. Чо!» – понуро відказувала я.

Досі не збагну, як йому, моєму комп'ютерові, вдається зметикувати і зрозуміти, що треба видалити назавжди, а що зберегти і знову підсунути потрібної миті. От якби й чоловіки, думаю я, були такими ж уважними та кмітливими, як мій комп'ютер...

Мені дуже важко давалася ця книга. Я так давно і так сильно хотіла про це написати, що коли сідала працювати, пальці не встигали за думкою. Водночас мене починало лихоманити, трусити, нудити, боліли очі та голова, завершувалося все сльозами, сварками з усіма, хто трапиться під руку.

Я багато їздила, шукала, сиділа в неопалюваних архівах картинних галерей, соборів, закритих для відвідувачів сховищах бібліотек, де стояв такий безпросвітний застояний запах книжкового пилу, що тривалий час у мене лилися сльози, не відпускав сухий кашель і допікав алергійний нежить.

Розділ третій

Не взяли!

– Тому, що ти дивна. Так вони сказали. Ти дивна. Це не я кажу, Марусю, це вони так кажуть. Ну ти сама поміркуй. От пригадуєш той випадок, коли ми грали в «пекаря»? А ти раптом завмерла, втупилася кудись удалечінь і мовчиш. І не бачиш нікого й нічого. Вони кажуть, що через тебе наша команда завжди програє. Бо ти впадаєш у задуму. І застигаєш ні в сих ні в тих. І ще Вовця сказав, що лячно дивитися в твої очі. Ось чому тебе не взяли. А нас із Раюнею взяли. Ні, я вже звикла! Я знаю, що ти впадаєш у задуму, ніби в грі «Замри-відітри», що ти в цей час вигадуєш. Щось. Або бачиш когось.

А ось вони – ні.

* * *

А як все починалося...

Великий двоповерховий австрійський будинок. Кілька дружних родин мешкали там, у цьому міцному добротному розумному домі: теплому взимку, прохолодному влітку. Будували його освічені австрійські майстри. На віки. До слова, коли через багато років на цьому зручному місці, в центрі міста, вирішили збудувати якусь владну споруду для чиновників усіх мастей та рівнів, будинок не захотів помирати. Його намагалися розібрати за допомогою відбійних молотків – він стояв. Приїхав кран, і будинок заходилися бити спеціальною гігантською залізною грушею. Він все одно впирався і продовжував стояти. Будівельники розібрали дах. Почалася злива. А будинок вперто і відповідально не пропустив досередини ані краплини. Немовби вирішив триматися до останнього, позаяк із самого початку не планував здаватися і з доброго дива вмирати. І тоді його підірвали. На його місці збудували чотириповерхову споруду з білої цегли. У ній холодно взимку, душно влітку. До того ж під час землетрусу споруда дала тріщину й просіла. У кожному кабінеті тісно сидять чиновники та чиновниці. Безкінечно п'ють гідку розчинну каву, палять, пліткують, сваряться з набридливими відвідувачами, одне слово, вдають, що працюють. Ну і держава вдає, що платить їм зарплатню.

Після загибелі будинку всі дерева навколо всохли. Вони не прокинулися навесні. Кажуть, що вони замерзли, не звиклі до тогорічних нетипових морозів. Але насправді дерева пішли із життя з власної волі. Слідом за будинком. Таке трапляється. На знак скорботи. Таке буває.

* * *

Хороший, надійний був у центрі міста будинок. Живий, чуйний і міцний. Він вигинався, щоправда, не м'яко та овално, а кутами, неначе був складений із кубів. Гадаю, раніше, на початку ХХ століття, то був один невеликий особняк, до якого почали прибудовувати і добудовувати квартири – спершу в лінієчку, потім праворуч, зати ліворуч. А поряд з оцим будинком, куди одного дня принесли благословенний пакуночок з ріпочною на ім'я Маруся, відділений невеликим садочком та квітником, стояв іще один двоповерховий, але сучасний, либонь, один із перших у місті, чотиріквартирний будинок з маленькими непристосованими кухнями, великими холами внизу при вході, де можна було навіть за бажання танцювати, з дивним незручним плануванням кімнат і без зручностей, навіть без водогону. Його у нас чомусь називали «Жовтий дім», хоча він був сірого кольору, зі свіжою шорсткою «шубою» на всіх зовнішніх стінах. Увесь великий двір, в куцах бузку, квіткових клумбах і фруктових деревах, був оточений приватними будинками з живоплотами, де також росли діти від шести до сімнадцяти

років. Діти збиралися або біля «Жовтого будинку», або в сусідньому занедбаному парку імені Пушкіна, разом натхненно гралися в «Бариня прислала сто рублів», у класики, в штандер, у бадмінтон, в цурки, у козаки-розбійники, інші чудові ігри, в котрі давно вже не бавиться дитячий народ. Щоправда, Маруся частенько потрапляла в розпал гри, а часом і просто до фіналу, через вечірні уроки в музичній школі. Але зате під час канікул, у вихідні, якщо її не відвозили до бабусь-дідухів, вона гралася з дітьми мало не цілими днями!

І ось якось влітку вся компанія зникла. Доки Маруся, нетерпляче підганяючи хвилину стрілку на годиннику із зеленавим фосфорним слоном, відсиджувала обов'язковий час за фортепіано, чула у відчинене вікно: «А Вовця вийде?», «А Міра вийде?», «А Таня вийде?» – це бігали одне до одного її друзі-сусіди, й ось коли вона вийшла надвір, з'ясувалося, що нікого, абсолютно нікого у дворі немає. Куди всі поділися? На ганку сусіднього особняка сидів сусідчин син Варерік, чистив овочі на всю велику – семеро дітей – родину й одночасно жував уже почищену сиру картоплю.

– А де всі? – запитала Маруся.

– Пішли кудись, – байдужим тоном відповів Варерік, граючись маленьким ножем.

– Куди це?! – Маруся почала роззиратися навколо, але нікого не побачила.

– А не знаю, – Варерік ножем зосереджено виколупував червивинку з картоплини, відкушуючи з неї горбки та нерівності.

– А Віталік де? (Віталік був Варерчиним братом, на один рік старшим, вони міцно дружили.)

– Віталія також із ними пішов, – солодко цямкав картоплею Варерік. – Усі пішли.

– І Раюня?

– Ага.

– А ти чому не пішов?

– Покараний. Я вчора у ківш екскаватора заліз! – похвалився Варерік.

– Навіщо? – Маруся заздрісно дивилася, як точиться соком картопля на білих зубах Вареріка. Особлива, як вона вважала, картопля, таємничка картопля, чи то батат, чи ще щось, – припускала дівчинка, вже тоді начитавшись різних пригод за участі хлібних дерев, трюфелів та солодкої картоплі.

– Навіщо ти заліз у ківш екскаватора? – повторила вона запитання.

– Та! – відмахнувся Варерік. – Покататися хотілося. А екскаваторник побачив. Привів додому. За вухо, гад, схопив. І привів. Диви, яке червоне.

– Так у тебе обидва вуха червоні.

– Мама ледь друге вухо не відірвала. Сказала, нічого солодкого більше, крім картоплі та моркви. От я і жеру. Моркви я вже поїв, а зараз картоплю ось...

– А тобі... тобі смачно?

– Ага! – з інтонацією Тома Сойєра хвалькувато причмокнув Варерік. – Хоч куснути?

– Так, – чесно зізналася дівчинка. Ніколи вона не куштувала сирої картоплі. Ніколи батьки не давали їй такої пінно-соковитої картоплі. Такої з вигляду апетитної, хрусткої солодкої картоплі.

Варерік простягнув почищену половинку в брудній лапі:

– На. Бери. Назовсім. Чуй, тіки так: ти дочисти цибулю і моркву, харе? Я зара'.

Зістрибнув з ганку і, босий, у зелених шортах, чкурнув за ріг і також зник.

Картопля виявилася звичайнісінькою сирою картоплею, нічого особливого або таємничого. На ганок вийшла тітка Катерина, побачила, що сусідська вчительська донька невміло, проте старанно колупає ножем моркву, з розумінням по-совиному угукнула, вперлася кулаками в боки і з максимальною силою звуку загрозливо заволила кудись удалечінь:

– Вар-рре-ерік! Варррре-е-ерік, зарррраза, приб'ю тебе зовсім, Варерік!

Варерік не відгукувався. І взагалі ніхто не відгукувався. Тітка Катерина погукала ще Віталіка, потім Льончика, знову Вареріка, знову угукнула, мовчки відібрала у Марусі ніж, підхопила миску з недбало почищеними овочами й, не кажучи ні слова, увійшла в дім. Маруся залишилася на ганку винувато й понуро догризати сиру картоплину й дивуватися, куди ж усі поділися.

По обіді, ближче до вечора, подруга і сусідка Мірочка стукнула у віконце, мовляв, виходь.

– Тільки запрягнись мені, Марусю, що ти нікому не скажеш, що я тобі сказала, і нікому не скажеш, що ти обіцяла, що нікому не скажеш! – прошепотіла Мірочка, коли вони видряпалися на стару сливу-угорку, де зазвичай ділилися секретами та розмовляли про серйозні речі.

– Як запрягтись?

– Ну, скажи так: та щоб я стала товстою і прищавою, та щоб я провалилась на академ-концерті, та щоб я заграла ліву руку, та щоб у мене зник музичний слух! Та щоб на мій день народження! батьки забули! мене! привітати! І щоби всі-всі забули привітати і нічого, ні-чо-го, абсолютно ні-чо-го не подарували!

– ...нічого не подарували, – зі сльозами в голосі, холодіючи від жаху, повторила Маруся страшну обітницю, – ні-чо-го. Всі-всі. І бабуся щоб нічого. І дідусь. І сестра Ліна. І тітонька моя, і дядечко. І сестри всі двоюрідні та троюрідні. І ніколи? – В голосі її забриніли сльози.

– Ніколи, – категорично підтвердила Мірочка.

Простодушна Маруся одразу ж була готова забути дату свого народження назавжди, ніколи не отримати цуценя в подарунок. Але дізнатися, куди водночас поділися діти всього двору, немовби їх забрав щуролов із сопілкою, їй було необхідно.

Мірочка не інтригувала, не грала очима й не шантажувала. Маруся було її другом, і Міра хотіла з нею поділитися. Мірка була добра людина. Та, власне, і зараз вона молодчина.

– Ти знаєш, що під старим містом є підземний хід?

Підземний хід! – У потилиці зашуміло, залоскотало в носі, дихнуло принадною таємницею. Маруся похитнулася і ледь не гепнулася з дерева – підземний хід! Отже, він є?! Отже, правда. Вони були там, у підземеллі! Вони там були. І мене не взяли з собою! Дурний рояль. Дурнувата музична школа. Дурнуватий Бах. Все дурне! Вони мене не дочекалися! Як вони могли?! Це я, я мала увійти туди першою, тому що, ну як же ж?! Хто їм розповідав про одеські катакомби, про підземелля Київської лаври, про підземні ходи Гатчини, про таємні підземелля Шамбали, врешті-решт – все-все, розказане Тишком, коли вона зливалася зі стіною і робилася непомітною, щоб її не вигнали спати, бо пізно, а завтра до школи, і дали послухати, про що говорять Тишко та його друзі, з *далеких мандрів повернувшись!*

– Та вони й не збиралися тебе чекати, – Мірочка знизала плечима: – Розумієш, Вовця сказав, щоб тобі ні слова не говорили, бо ти дивна...

І далі Мірочка розповіла, як усі обговорювали, що Маруся замислюється раптом про щось, неначе засинає стоячи. І – страшно дивитись їй в очі.

– І клич – не клич, ти стоїш і бачиш щось для нас невидиме. І бурмочеш щось невизначне. А раптом ти ось так замреш у підземеллі, що з тобою тоді робити, як вчинити? Кликати батьків? Тоді всі дізнаються. Буде скандал. Тому тебе вирішили не брати.

Марусю просто вбило навіть не те, що їй не вірили і не взяли до компанії у підземелля, що чомусь боялись і, по суті, зрадили її великодушних батьків, котрі дозволяли збиратися у них вдома, гратися допізна, брати додому будь-які книги, слухати будь-які платівки, ні. А те, що до компанії потрапила молодша сестра Мірочки, Раюня! Раюня! Котра завжди доповідала батькам про всі проступки та провини Мірочки та Марусі, маленька боягузлива Раюня, яка боялася собак, котів, курей і любила манну кашу! Манну кашу! Раюню взяли, а Марусю ні!

– А ти, Мірко?! Ти?! Чому ти не сказала їм, щоб мене також взяли?! Чому ти пішла без мене?!

Гірко ридаючи, Маруся злізла з дерева, обдерши лікоть, розвернулася і пішла додому. Як жити далі, як дружити з оцими зрадниками, куди, на який незаселений острів пливти на саморобному плоту по річці Прут, зібравши в торбинку найнеобхідніше: пару цукерок, пляшку лимонаду, книжку «Таємничий острів», теплі шкарпетки, ліхтарик, kota Тяпу, два бутерброди із сиром, один для неї, другий для Тяпи. Або три. Два для Тяпи. Як далі вчитися на «відмінно» з усіх предметів та за поведінку, як рости великою і красивою, сміятися, досягати успіху в навчанні, спорті та праці, як читати книжки і не думати про цей страшний день, кого запрошувати на дні народження та передноворічний вечір, щоби прикрашати ялинку з татом і їсти мандарини, горіхи та цукерки, що їх дідусь до Нового року надіслав з Одеси? Як жити?! Як далі жити?!

У Марусі боліло всередині, в горлі та нижче, вона приклала руку до правого боку грудей і скаржилася мамі, що їй болить серце.

Як же я її розумію, мою Марусю. І відчуваю її біль. Зараз, переживши чимало всіляких кривд і розчарувань, образ і обманів, я знаю, що там, у ділянці грудей, болить душа. Гуде нечутно для інших, і нестерпне це гудіння викликає біль в усьому тілі.

Мірочка, добра подружка, потрюхикала за своєю Марусею, забігаючи вперед і зазираючи їй у заплакану фізіономію, примовляючи: ну що ти плачеш, знаєш, як там було страшно, ти б там дуже налякалася.

– Невже?! – скривджено завивала Маруся. – Ти ж не злякалася?! Раюня також не злякалася? Чого б це було мені боятися, коли ми всі разом?!

– Все одно страшно. Ніби всі разом, а кожен боїться наодинці. Між іншим, Раюня взагалі йшла із заплющеними очима, я тримала її за руку.

– А ти, – шморгнула Маруся носом, – ти також боялася?

– А я... – Мірочка, розумна, розсудлива Мірочка, помовчала і стиха додала: – Я мусила собі довести.

Мірочка тоді категорично відмовилася показати Марусі, де розташовано вхід. Натякнула лишень, що недалеко, що донизу веде драбина з перекладинами, ніби до звичайного підвалу, а потім у стіні виявилися і відчинилися важкі розбухлі двері на іржавих завісах. І перш ніж увійти крізь них, кожному з учасників випробування дали плаский недопалок парафінової свічки, нести його слід було на складених разом, як для хресного знамення старовірів, вказівному та середньому пальцях, щоб не обпекти руки, і недопалок міг догоріти будь-якої миті. Із цим недопалком у пальцях однієї руки та Раюниною мокрою від страху лапкою в другій Мірочка йшла спеціально намальованим на клаптику паперу маршрутом. (Маруся скиглила, схлипувала, проте уважно дослухалася до Мірчиної оповіді. Карта! Спеціально намальована карта! А мене, Марусю, не взяли!) Вони йшли прямо, потім праворуч, потім ліворуч, потім знову праворуч, йшли зігнувшись, а прохід ставав дедалі нижчим і вузким. (Не взяли!!!) І тільки згодом, протиснувшись боком, майже повзучи, вони потрапили у велике, зі склепіннями, приміщення з грубо збитим дерев'яним столом посередині, на ньому стояла гасова лампа і кілька високих парафінових свічок у мисочці. За столом сидів, прокравшись туди заздалегідь, Вовця Марущак і ставив у спеціальному списку галочки: мовляв, дійшла і не пискнула, випробування пройдено. І на запитання, чи був це глухий кут, а якщо не був, то куди хід вів далі, Мірочка знизала плечима. Тоді їй було не до запитань. Мірочка доводила собі, відповідала за Раюню і взагалі – було доволі страшно. «Ну ось, – думала Маруся й знову схлипувала, – вона так і не дізналася, чи прямує кудись далі той підземний хід». (Якби мене взяли, я б дізналася!) І на запитання: для якого такого таємного товариства, для яких таких героїчних справ відбувалися ці випробування Марусиних начебто вже й не друзів, Мірочка так і не змогла дати притомної відповіді, адже компанія більше туди не збиралася і нічого такого таємного здійснювати не планувала. Вочевидь, фантазії Вовці Марущаку на більше, ніж саме випробування, забракло. Але багато років Маруся пам'ятала, що її не взяли і що вона «мусить довести».

Саме Мірчина фраза про «довести собі» заспокоїла Марусю. Вона витерла сльози і шмарклі, вона подумки заприсяглася «до-вес-ти». Також довести собі. Що? Як «що»? Те ж саме, що й Мірочка. Та щось іще, що сформулювати тоді для себе не змогла. Таємниця підземного ходу була надзвичайно принадною. Маруся мала передчуття, що це підземелля ще відіграє в її житті важливу роль. Яку – вона тоді не знала, проте інтуїція, її відданий напарник і друг, ніколи не підводила, не розчаровувала й не обманювала.

Ох, є таке загадкове слово «серендипіті». І той, хто розуміє, що це таке – вміння бачити і читати знаки, передбачати події, – живе значно цікавіше, ніж ті, хто просто пливе за течією, байдуже озираючи зелені або скелясті береги.

Готувалася «доводити собі» Маруся дуже довго. Багато років. І ображалася тоді довго. Тим паче що дала слово мовчати і не виказувати свою поінформованість. Тож їй доводилося бути привітною з усіма своїми колишніми вірними друзями з двору, кликати їх на дні народження і на «прикрашати ялинку», виносити бадмінтонні ракетки і татів розкішний баскетбольний м'яч, давати покататися свій велик і навіть свої дволезові ковзани, на які став і поїхав, не треба навіть тримати рівновагу, вони самі тримають.

Терпіння Марусі не бракувало. Нарешті, манівцями, вона з'ясувала, що організував усе саме Вовця Марушак, найстарший із їхньої компанії, що саме в нього виявилися великі іржаві ключі від входу до підземелля. І знову ж таки, доклавши максимум дипломатичних здібностей, а також із допомогою підкупу (баскетбольний м'яч, шоколадка «Оленка», спортивна скакалка) Маруся дізналася, що підземний хід починається під архівом. Тобто практично поряд із домом. Знову-таки, збагнула Маруся, вхід був десь іззовні, інакше до нього не змогли би пройти так багато її друзів (колишніх друзів, «мене, Марусю, не взяли!»).

Згодом інші подружки, включно з Мірчиною сестрою Раюнею, робили спроби розповісти Марусі про випробування підземеллям, але вона щоразу зупиняла ці намагання. По-перше, щоб ці дурепи не порушували обітницю. По-друге, щоб це якось не вплинуло на її власну обіцянку про музичний слух та подарунки від усіх-усіх, особливо якщо цуценя, а по-третє, їй уже було цікаво розслідувати все самій і відшукати люк.

І вона знайшла його.

Через два роки, закреслюючи у своєму таємному списку підозрюваних місць уже перевірені та обстежені, навчаючись дедуктивного методу за Конан-Дойлем, вона знайшла вхід до підземелля: квадратний люк, пласка накривка, оббита бляхою, нібито вхід до підвалу, міцно замкнений на два великих амбарних замки, а насправді – вхід до таємниці. І все склалося: Вовця Марушак був сином директора міського архіву і ключі просто міг поцупити, а відтак покласти на місце. Адже в директора обов'язково мають бути ключі від підземелля, що розташоване під його архівом. І не було такого дня, щоби, минаючи архів (а вона тепер щодня навмисно проходила повз архів до школи чи до вчителя музики), вона не думала: «Мене не взяли! Ну нехай. А я доведу!»

З нотатника

Якось я тяжко захворіла на грип, та ще й якийсь нетутешній і такий небезпечний, що всіх домашніх відселили від мене якнайдалі і що три години «швидка» возила до мене лікаря та медбрата, вбраних ледь не в скафандри з усіма пересторогами, як у кіно про пандемії. Лікар приїздив, фальшиво-радїсним, глухим через маску голосом переконував, що температура за сорок – це значить, що організм у мене молодець, що він бореться, а те, що вона не падає, температура, так то ж правильно. Та позаяк я тоді не знала, що реанімація переповнена хворими на цей самий грип і деякі вже й не видряпались,

а перебралися з лікарняної палати на зелені луки іншого світу, позаяк я не знала, що неможливо від нього врятуватися, позаяк я цього не знала, я жила в ті дні якось окремо від мого грипувочого тіла, я просто інстинктивно скеровувала ту гарячку в потрібний напрямок, і якось уночі вона наснилася мені, Аргідава. Вона прийшла до мене сама і розкрила обійми.

Пожаліла.

Я йшла донизу по викладених з великих пласких каменів сходинок, спускалася до річки з великим важким глеком на плечі, притримуючи його однією рукою, а другою підсмикнула спідницю – довгу, з домотканого полотна, з жорстким і шорстким лляним фартухом, щоб не наступити на поділ і не спіткнутись. Я йшла, старанно дивлячись собі під ноги, а попереду мене з таким самим глеком крокувала дівчина – тоненька, гнучка, з вузькою міцною спиною, довгим, злегка хвилястим волоссям, що вибивалося з-під тісної шкіряної стрічки навколо чола, в грубій коричневій сукні. Вона ступала легко, боса, майже бігла, пританцьовуючи і наспівуючи щось, постукуючи ритмічно по глеку, неначе це бубон. Я застерегти її хотіла, що там далі, за рогом, крутий спуск, що треба бути пильною, я хотіла гукнути її, але з горла, як буває уві сні, не вирвалося жодного звуку, я не могла вимовити ані слова, лише беззвучно хрипіла й задихалася. Я відпустила поділ спідниці, простягла руку вперед, щоб торкнутися плеча дівчини, але не змогла дотягтися, бо вона бігла дедалі швидше й стрімко віддалялася від мене, і я вже не встигала й захлиналася від бігу. Ось-ось вона мала спіткнутися об криво покладений камінь на розі. І тоді я щосили кинула об землю свій глек. Він розбився з глухим стуком. Дівчина перелякано озирнулася, переводячи здивований погляд з мене на черепки розбитого глека. Ця дівчина, ця дівчинка... Родима плямка – маленька, кругла, на правій руці, на тильному боці долоні. Бліде личко. І червона пляма на переніссі. Вона зніяковіло посміхнулася, схиливши голову до плеча, мовляв, з ким не буває, і сказала:

– Дівчинка чекатиме на Турецькому мосту.

«Яка дівчинка?..» – подумала я уві сні.

– Донька коваля, – була відповідь. – Гобнета.

Прокинулася я з криком і вся спітніла, на вологих простирадлах, і виявилось, що температура в мене нарешті впала, дихати стало легше, лікарі мої святкували перемогу і хвалили мене. Довго я приходила до тями після цього важкого грипу, температура більше не мучила мене, снів я більше не бачила, та коли за кілька днів, похитуючись від слабкості, нарешті дісталася до ванної і поглянула на себе в дзеркало, виявилось, що на переніссі та на крилі носа у мене з'явилася червона пляма. Вона є і тепер. Вона то червоніє, то стає майже непомітною, але позбутись її неможливо, а лікарі розводять руками.

Мені здається, саме тоді у стосунках із Аргідавою щось відбулося і зрушилося. Я раптом отримала від неї моторошний і приголомшливий дар: відтоді, як на моєму переніссі з'явився шрам, час від часу, коли змінювалася погода, коли я нервувала, коли хворіла, коли хвилювалася або засмучувалася, я починала бачити картини минулого чи майбутнього, пов'язані з Аргідавою. Чи то були дрімотні сни, чи справжні видіння, але вони були яскравими та чіткими, немовби на екрані. Сповнені голосів, шумів, запахів, життя.

Цей дар я не хотіла передавати Марусі, але з важким серцем враз виявила, що з моєю героїнею трапляється те ж саме – причому з нею, як

з'ясувалося, нехай неявно і нечітко, але таке траплялося ще раніше – мало не з самого дитинства.

Розділ четвертий

Гнат

Минув час. Сусіди Марушаки переїхали. Маруся вступила на історичний факультет університету і не без задоволення навчалася там уже кілька років. Склала сесію. І саме вирішувала, що робити їй на канікулах – нестися кудись із компанією за свіжим вітром, новими враженнями та знайомствами чи побути вдома з Оленкою та Олежиком – мамою і татом, добрими друзями. Якось вранці у двері постукали. І, як на лихо, Маруся тепер не пробачить собі ніколи, вона була кудлатою, роздратованою, з пілотягом, у старих шортах і – жах! – з ненафарбованими віями. Вона подумала, що це Олежик повернувся, як завжди, щось забув, прочинила двері, насуплена, мовляв, я тут уся в трудах, а деякі... А біля входу стояв юнак! І який юнак! Стояв, притулившись боком до стіни, руки в кишенях джинсів, схилена до плеча голова, чудової бездоганної форми голова, розумні веселі очі та пречудова радісна посмішка. Просто здивування суцільне, а не хлопець чомусь завітав до їхнього дому. Чи то дверима помилився? Що йому треба?

– Ну? – привіталася Маруся.

– Емм... Ви... – знітився юнак.

Тієї ж миті до передпокою вибігла Марусина багатолапа, багатолика, завжди радісна подружечка Луша, красуня-хаскі, срібляста бешкетниця з блакитними очима в чорній оправі. Вилетіла і гайда витанцьовувати навколо Марусі свій звичний танець із миготінням потужних лап, пухнастих хвостів, розкритої в посмішці пащі, ох, дзига, любов загальна Луша. Заходилася тупцювати і підвивати, мовляв, випусти мене, пропусти, я хочу туди, на волю, подивитися, налякати когось, поганяти котів, придушити парочку курчат і присунути додому втомленою, сповненою вражень. О, а це хто такий тут стоїть, пахне літом, сонцем, вулицею, ще... ще... хорошим пахне, друг, друг, це друг!

– Зайди, – звеліла Маруся парубкові, – а то собака вибіжить і втече. Ми вже виплачували сусідам за якихось рідкісних курей, котрих вона придушила.

– На смерть?

– Практично! Вона ж мисливець. Придушила і виклала тушки рівненько рядочком біля порога. А потім всілася хвалькувато поряд, щоб її похвалили. Ледь не прибили дурепу таку. Бігла додому з підібганим хвостом.

– Он як? Га, собако? Було таке? Що тут про тебе говорять? Хіба це про тебе, собако? – Хлопець заусміхався, нахилившись до Луші.

Луна Квін Амор, у просторіччі Луша, сіла, вирячилася ясними, майже білими на тлі чорної облямівки очима на хлопця, поводи́ла вухами, покрутила довбешкою з боку в бік і видала свій цирковий номер, тобто цілком по-людськи вимовила:

– Айлав'юмаааха.

– Що? – здивувався юнак. – Що він сказав?

– Це вона. Дівчинка. Луша. Тато подарував їй мені і навчив говорити: «I love you, Masha».

– Ааа, клас! Дякую, Лушо, тепер я знаю, як звуть твою господиню! – Юнак знову широко посміхнувся і став іще чарівнішим.

Почувши своє ім'я, Лушка ввічливо і трохи навіть знічено, сором'язливо відвернувши морду, подала велетенську потужну лапу. От же ж собака! Вміє справити враження. Хлопець не стушувався, взяв лапу, потис, куртуазно вклонившись:

– А я – Гнат.

– Айлав'ю, – коротко відповіла Луша.

Хлопець на ім'я Гнат присів і обійняв Лушку за шию. А та яскравим своїм язиком лизнула гостя в щоку і поклала йому голову на плече.

– Ти взагалі до кого прийшов? – підібгала губи Маруся.

Ці двоє вже тепло обіймалися, куйовдили одне одному загривки, воркотіли біля Марусиних ніг на підлозі і, здається, про все забули.

– А, так. Ми тут... Ми ваші нові сусіди, – юнак головою кивнув кудись за вікно і поглянув за Лушиною гривую на годинник. – Ходімо до нас, Маха, га?

– Чого б це? – Маруся якось зовсім розгубилася від такого його простого домашнього доброзичливого тону, немовби вони знайомі сто років.

– Та ти розумієш, ми сюди переїхали. А у мене вдома сестричка Ася, сидить сама на канікулах, сумує за своїми подружками дурненькими. Реве, що тут у неї нікого немає, що вона тепер самотня назавжди.

– Маленька, чи що? Ти мене в няньки кличеш?

– Ну, як маленька, п'ятнадцять років буде. Саме час ревити і сумувати. А, так. Я Гнат, – ще раз уточнив Гнат, чомусь дивлячись Луші в обличчя. Та, зрадниця, вклонилася, витягнувши передні лапи.

– Я тебе не в няньки кличу.

– А навіщо?

– Ну як... Дружити... Га?

– Гаразд. Я – Марія, – взуваючи сандалі, набундючившись від зниковіння, відповіла Маруся.

– Я знаю. Мені Луша сказала.

Луша знову вигнула в поклоні, вляглася і затулила лапами очі, мовляв, засоромилася я.

– Ходімо вже. Чекай, Лушо, підлиза така! Я скоро. Охороняй!

Луша знову розтулила свою немаленьку вовчу пащу, промовила «няю!» і з важким зітханням вляглася, згорнувши лапи під грудьми, немов бабуся на лавочці. Ще один Лушин цирковий номер.

– Яюсь дивно вона лежить. Яюсь не по-собачому... – озираючись, вже у дверях, зауважив Гнат.

– Лушка, бачиш, переконана, що вона кіт. Її, маленьку, наша стара кішка виховувала, Брюль її звали. Хороша вона була людина. Вилизувала Лушку всю. Вночі приходила до цуценяти спати, щоб та не скавуліла від самотності. Бачив би ти картину, коли Луша виросла. Брюль щоранку підходила, ну просто як людина, дивилася приречено на це гігантське поле діяльності і починала вилизувати. І така сувора матуся була, могла і по морді лапою врізати, якщо Лушка митися не хотіла. І ніколи перша не їла. Чекала, коли Луша поїсть зі своєї миски, кусне з її, хоч ми і не дозволяли, і вже потім, коли дитина сита, бралася до їжі. От собака й поводить, ніби не дуже добре вихований, випещений, викоханий, перерослий котик. Ти ще не все бачив. Вона ж фиркає, ображається, краде потрошку, скидає з поверхонь усілякі дрібниці, ганяє їх лапою по підлозі, у вікно дивиться годинами, на коліна лізе, така корова, клубком згортається, вилизує себе і тих, хто їй подобається...

– Ну, я зауважив. Мені лестить, – Гнат саме витирав носовичком свою скроню та щоку, котрі Луша щедро обцілувала на прощання. – А вона багато слів говорить?

– Ну, англійською лише про любов.

– А іншими мовами?

– Іншими мовами нявкає. І коли хоче їсти або гуляти, каже «Маааха». Тобто я.

– Ох! Чудеса виявилися поряд! – вигукнув радісно Гнат. – Ходімо швидше, Маха. Ти – просто скарб. Аська зрадіє, а то мені до універу треба їхати. У мене лекція.

– Лекція? Ти вчишся? Ні? – Маруся зупинилася. – Я не бачила тебе... вас в університеті. Викладаєш... те?

– Ага. Викладаєте, – Гнат засміявся. – Та кілька годин у мене. Аспірант... ми. Звичайно, ти не бачила. Ганяєш, задерши носа, з почтом залицяльників і друзів, де тобі мене побачити. А ось я тебе бачив. І не раз. Ходімо швидше.

Гнат пхикнув, не приховуючи задоволення, що Маруся зайшла від сміху, задираючи коліна, ніби конячка в галопі.

– Ось тут, – показала Маруся будинок, – жила моя найкраща подруга Мірочка. Вона зараз в Ізраїлі вчиться. І збирається йти до армії служити. Дуже цим пишається. А це старе дерево, слива-угорка – наш із Мірочкою штаб.

– Ааа, штабик! Хлопчики в дитинстві так називали секретні свої місця.

– Велике діло, штабик. Та ми з Міркою державні, ні, всепланетні проблеми вирішували он там, на тій гілці. Сиділи... Як два горобці...

Дорогою вони обдерли нічийну, а отже, спільну черешню.

– А що ти викладаєш? – спльовувала Маруся кісточки в кулак і з задоволенням зауважила, що Гнат також не плюється на всі боки, а збирає кісточки в долоню.

– Історію стародавнього світу і археологію.

– Та невже?! Овва! Правда? Чесно-чесно? А сюди чого переїхав?

– Та якось... Батькові клімат не підходив у місті. Він астматик. А тут у вас, в сільській місцевості... точніше, тепер уже в нас, добре. Тато в архіві працює. Вже тиждень. Директором.

– В архіві? – Маруся зупинилася, практично на одній нозі завмерла, тримаючи перед собою кулак із черешневими кісточками. – Ні, правда, в архіві?!

– Ну правда, звичайно. Навіщо ж мені вигадувати. А що в цьому такого? Ти чого зупинилась у позі журавля? Ходімо. Слуухай, а що це в тебе з обличчям?

– А що? – йой! – Маруся згадала, що вийшла кудлата, вії... та немає, як їй здається, у неї жодних вій, так, сама назва, шітка облізла. Після прибирання навіть не вмилася, так і вибігла, як дурепа якась, в чому була, на перший поклик першого ж незнайомця, забувши, чого навчали батьки та школа. Мама її, Оленка, якось привезла з Голландії олівець. З тих, що в школі роздають дітям. На олівці було написано: «Say no to stranger» (Не розмовляй із незнайомцем), але хто ж маму слухає в дев'ятнадцять років?

– У мене на обличчі? Де? – Маруся тильним боком долоні заходилася витирати щоку.

– Ні, на носі в тебе, тут, – Гнат тицьнув вказівним пальцем собі в ніс. – На перенісці. Що це? В клубі побилася? По деревах лазила? Котопес Луша дряпнула?

– Ну, ти й скажеш таке! – Вона знову полегшено зайшла сміхом, Гнат із задоволенням загіготів і собі. – Книга впала. З полиці. Уявляєш? Просто на перенісся. Ребром. Важка. Альбом із репродукціями. Малі голландці.

– О! Добре, що малі, а не великі.

Обидвоє знову з готовністю зареготали.

– Боже мій, як я люблю сміятися. Від цього в мене частенько неприємності. Якщо раптом смішно стає на парі або, як тато часто застерігає: «Не смій сміятися в уста... уста... уставах» (ох!), – витираючи сльози, зізналася Маруся.

– І я теж такий смішливий! – у відповідь зізнався Гнат і заразливо посміхнувся.

Гнат іржав безпардонно, радісно й оглушливо, закинувши голову до неба, на очах у всієї маленької вулички, дуже симпатичний, щиро кажучи, навіть вродливий. Маруся зі здивуванням – адже лише щойно познайомилися – реготала у відповідь. Обидвоє були страшенно задоволені одне одним. На них радісно озиралися поодинокі перехожі.

– Та годі тобі! А хочеш правду? Це було ще взимку. Я хворіла на грип, такі сни були страшні, боялася спати, ну... хотіла одну книгу з шафи дістати, але слабка була і не втримала. Такий гуркіт був. Ніс синій взагалі. Соромилася потім з дому вийти.

Відсміялися після репліки про «великих голландців», Маруся, чомусь одразу зметикувавши, що Гнат у курсі, що за голландці, що за альбом, оцінила, що він також не переймається розтлумаченням, певний, що Маруся зрозуміє його жарт.

– То ви, матінко, може, і книги читаете? – з підвиванням, театральню заламавши руки, басом проказав Гнат.

– Читаю-читаю, батечку, аякжеж! – кисленько пропищала Маруся гидким голоском і присіла в кніксені.

– А вірші? – серйозно зазирнув він у вічі. – Любиш?

– Любиш, – згодилася Маруся. І зніяковіла чомусь. Їй опустила очі. І заходила себе подумки картати. Коза така. Зашарілася. От же ж дурна. І кудлата, в старих шортах, вії не нафарбувала. Коза, достеменно коза.

Так, захоплено перебираючи назви книжок і дивуючись збігам, дізнаючись, що обоє полюбляють каву з пінкою, що не люблять зрізаних квітів, що дрібний дощ, коли ти безтурботний турист або гість у чужому місті чи у чужій країні, – це прекрасно і дуже важливо для душі, – вони, ще мить тому зовсім не знайомі люди, а зараз, здається, вже друзі, широко крокуючи, забігаючи одне перед одним, високо і недбало розмахуючи руками, прийшли до нових сусідів Добровольських на подвір'я. Гнатова сестра Ася вийшла на поріг, смішна, також дуже вродлива, смаглява, тонка, гнучка, ніжна дівчинка в завеликій, як на неї, чи то Гнатовій, чи то батьковій картатій сорочці, що дуже доладно й навіть елегантно на ній сиділа, посміхнувшись, як і брат, відкрито, на весь рот, і коли Маруся привіталася й сказала: «Я – Марія», знову пригадавши, що вбралася, як опудало (коза, достеменно коза), вона, замість того, щоб манірно простягти й потиснути руку, вчинила цілком правильно, спонтанно, щиро та смішно. Вона нахилилася до Марусиноного плеча, потерлась об нього, немов кошени, і сказала:

– Няу.

Всі троє, і гостя, й Ася, і її симпатичний брат Гнат, ну достоту симпатичний і милий братчик-Гнатчик, ох-ох! – весело засміялися, просто день сміху якийсь.

* * *

Контакт із Асею було встановлено миттєво. По-перше, вона була схожою на Гната, одне обличчя, лишень дівчинка. І їй це обличчя личило ще більше.

Маруся тоді ось що зауважила і досі це бачить: що Гнат і Ася, безумовно щирі, чесні та відкриті люди, ніколи не робили й не роблять двозначних лицемірних вчинків, не говорять зайвих дурних слів і терпіти не можуть загальних дурнувятих ритуалів. Одне слово, вони виявилися цілковито Марусиними людьми.

– Яка ж ти Марія? Ти не Марія зовсім. Ти... – Ася високо-високо звела й без того високі брови та негайно отримала від брата: «Не морщ лоба!» – Ти – Маруся, типова Маруся. Зараз-зараз. Зараз зрозумієш. Ходімо.

– Мені також батьки нагадують: «Не морщ лоба!» – А як його не морщити?

– І я кажу. Звідкіля мені знати, морщу я лоба чи ні...

– «Коли побачите перші зморшки у двадцять п'ять років, тоді зрозумієте», – так каже моя мама.

Ася, безтурботно чалапаючи босими ніжками, побігла в дім.

Маруся з Гнатом пішли слідом. Увійшли до прохолодного, духмяного, з добротним запахом дерева та свіжого ремонту будинку. На дверях Асиної кімнати висіла табличка: «Бейкер-стрит, 221В».

– До Аськи не заходь! – попередив Гнат. – У неї завжди свинарник.

– Оце сказав! – звідкись із глибини своєї кімнати глухо пробуркотіла Ася. – У мене творчий безлад! Перформанс.

– Ну, – знизав плечима Гнат. – Я бачу свинарник, ти бачиш перформанс.

– Так. Я художник. Я так бачу! – Ася надулася на брата Гната. – Цікаво, а що побачить Маруся? Заходь, – дівчинка, прочинивши двері, широко повела рукою, запрошуючи Марусю до своєї кімнати.

Як на Марусине недосвідчене око, п'ятнадцятирічна Ася виявилася непоганим художником. Стіни було оздоблено її малюнками, начерками, акварелями. Щоправда, висіло це все без рамок, неоформлене, прикноплене, пришпилене, приліплене скотчем абияк, налізало одне на одне. Але в цьому всьому була якась дивовижна краса, чарівність, іронія. Якийсь безладний лад, з котрим легко було погодитися та примиритися. Так само, як із Асиною гігантською картоюю смішною сорочкою. Поміж малюнків на стінах було чимало портретів: і олівцеві начерки із зображенням брата, кумедні шаржі, й один дивовижний начерк, де Гнат витріщився з картини просто на глядача, здивований, радісний і водночас знічений, немов дитина. Ніби як: ой, ти хто, дівчинко, га?

Марусі здалося, що вона дуже довго стояла, як віслик, ні, як баран, непристойно розглядаючи цей портрет, і ледве змусила себе відвести погляд.

– А як ти знаходиш тут те, що тобі потрібно? – запитала вона обережно, поглядаючи на купу речей, з явним поспіхом звалених на диван, на стіл та в куток, скоріш за все, ще не розкладених після переїзду. Запитала, щоб не мовчати. І щоб знову не витріщатися на Гнатів портрет.

– А дуже просто. Я вмикаю в собі Шерлока Холмса. – Ася з ногами залізла в крісло і вже черкала щось у блокноті. Вправно шаруділа олівцем, по-пташиному крутила головою, дрібно поглядаючи. Маруся, як перед фотографуванням, пригладила волосся і знову пошкодувала: «От дурна! Ну хто заважав затриматися, вмитися і вії підфарбувати!»

– А Шерлок Холмс думає, кх-кх! – провадила Ася. – If I were Asya Dobrovolsky, where I could put the thing I was looking for? А ось якби я був Асею Добровольською, куди б я міг покласти ту річ, що її я шукаю? І відразу знаходить. Тобто я знаходжу. – Ася рвучко видерла аркуш з блокнота, звідкілясь виловила кольорову яскраву кнопку, застрибнула на стілець і помістила Марусин портрет на стіну поряд із отим портретом Гната.

Ох, Маруся навіть заплющила очі від зняковіння, засоромилася, знітилася, розгубилася, і що там іще кажуть у таких випадках. А Гнат раптом кашлянув, суворо зиркнув на Асю, одразу ж заходився збиратися, швидко попрощався і пішов. Ні, ну нормально? Марусі навіть здалося, що аж надто він запоспішав і попрощався сухо. Щойно гиготіли, немов ситі гуси під чиймсь плотом, а зараз випростав спину, такий поважний, – викладач, аспірант, можна сказати, просто аспірантисько.

«Ну ось... – подумала вона тоді і скисла. – Ще цього мені бракувало!» А чого саме, вона собі боялася зізнатися. Але неначе всю накопичену за ці півгодини, чи скільки там, зігріту сонцем короткої прогулянки радість зі смаком краденої черешні, усі збіги та влучності, усе це ніби забрали в Гнатовому дурнуватою портфельчику, немовби її, цієї радості, й не було, а все їй просто здалося, вигадалося. «Ну і зрештою, чого я хочу?» – думала вона. Кудлата, ненафарбована, в старих шортах, якась одна з тисячі студенток університету.

І хоча Маруся серйозно засмутилася, не зізнавалася собі в цьому, намагаючись не показувати цей смуток кумедній і чарівній Гнатовій сестричці, того ж дня вона познайомила Асю зі своїми друзями, із сусідами, а заочно – з Мірочкою та її сестрою Раюнею, майбутніми лікарями, котрі виїхали разом із батьками до Ізраїлю. Показала квартиру, де вони жили, стіл під виноградом, де всі разом сиділи – грали, читали, їли. Познайомила і зі своєю сливою-угоркою. Вони з Асею навіть залізли туди і трохи посиділи серед гілок. Втім, розмовляти Марусі хотілося тільки про те, про що нікому говорити було не можна. А сестрі Асі й поготів.

«Втелющилася я, одне слово. Міцненько втелющилася, – констатувала подумки Маруся. – Невже закохалася? Коза».

Видіння

...а закінчилося його велике і страшне життя за мить до сходу сонця.

На світанні, коли жінки вирушали по воду до джерела, Равке зайшла до покоїв, побачила його, нерухомого, закривавленого, і зрозуміла одразу, що він не дихає. А вірила ж раніше, що безсмертний, всемогутній, безстрашний, повновладний повелитель світу. Збагнула одразу, що пізно його повернути, воскресити: ні живою водою, ні кров'ю людською, ні соком гірким полиновим, ні словами втішними та лагідними, ні замовляннями, ні бурмотінням чаклунським не підняти. Ніщо вже не допоможе. Вона, годувальниця його престаріла, що мала славу відьми степів та пустель, немов ковила, моталася світом за божеством своїм, безпритульна, брудна, у дранті з пір'ям і в лахмітті зі смердючих шкур – непристойно вбрана, – що їла вона, що пила, ніхто не знає, чим животіла, коротаючи ночі біля порога його, годувальниця його Равке. Вона хрипко заревла, заверещала, застогнала, видираючи сплутані сиві коси, що ніколи не бачили гребеня, сто років тому дрібно й туго заплетені, звиті, скручені, немов змії, по всій худій маленькій голові, почала завивати, дряпаючи зморшкувате, немовби глиною вкрите обличчя, закинувши голову, розхитуючись, мукаючи, переступаючи з ноги на ногу, витанцьовуючи безглуздий, страшний, дикий божевільний танець, приказуючи:

– Аишиши! Аиши! Змовкни все! Цааря-ааа убито! Вбито! Дитяааа! Божество наше! Життя моє! Помер! Що ж ти накоїв, мій хлопчику?!

З лютим галасом, б'ючи в паніці крилами, злетіли сотні круків, каркаючи гортанно, оглушливо. Равке раптом застигла, дивлячись перед собою, не витираючи мокрою від сліз обличчя і не бачачи нічого скляними очима, випростала вперед повільно руку, обвішану моторошними гримучими браслетами зі шкіри зміїної, з чийось кісток та зубів, скерувала свій кігтявий палець на молоду дружину вождя Ют, кілька разів тицьнула ним в обличчя дівчини, котра смиренно сиділа біля ложа чоловіка, сяяла в тьмяній імлі ясним білим лицем і сріблястим, з місячним відливом, волоссям, сиділа, покірно обійнявши коліна, і чекала вирішення своєї долі. Охорона миттєво, за німим повелінням, підхопила і повела Ют до жіночого шатра, сліпо підкорившись відьмі Равке, не розбираючись, повела на розправу до інших дружин царя. Жерці, що супроводжували Ют, перейшли в це поселення разом зі своєю панею з-за тихої чистої молоді річки Борейон, котра народилася і побігла з веселим блиском, рукавом від Істра, жерці, незворушні добрі мудрі люди, що носили на плечах білі нетутешні м'які шкури, жерці, що виростили дівчинку і виховали справжню принцесу германську, навчили її як жіночих, так і чоловічих мов багатьох племен та народів, жерці віддані, перевірені неодноразово, авгури, які вміли передбачати майбутнє, спостерігаючи за польотами та поведінкою птахів, зіздарі, здатні за світилами читати прийдешнє, знахарі, готові зіцлювати недужих, хто б вони не були, – вони, жерці, не зуміли і не встигли врятувати свою господиню, позаяк, єдине, чого не вміли, – битися і вбивати. На знак скорботи за своєю принцесою Ют жерці порізали собі обличчя. Чоловіки – щоки. Жінки – перенісся. Над поселенням, немов чорні низькі грозові хмари, нависли зойки, ридання і густе тваринне нелюдське виття. Ніхто

не очікував, що щасливої своєї шлюбної пори з безцінною жаданою юною дружиною він загине раптово. Миттєво.

Немає царя, отже, і царства не стало. Він був – царство. Царство – був він. Загинув вождь, розпалась імперія. Як і чим було жити тепер його народові? Цар завжди вирішував за них. Він думав за них. Він годував їх. Він давав їм війну, щоб у народів його було золото, вдосталь їжі, жінки та коні. Він навчав їх ненавидіти і бути щасливими від своєї ненависті. Вони не вміли більше нічого, вони не озиралися навколо, дивилися лише вперед. Попереду завжди був він, вождь, цар. І ось його не стало. Ніхто не розповідав їм, як горювати і жаліти. Від цього сила несподіваної скорботи була такою великою, важкою, незнаною раніше, що люди, вражені звісткою про загибель вождя, падали замертво.

Ті з охорони, хто за наказом радників царя, ске-ровані вказівним кізтем відьми Равке, вранці прийшли за юною покірною мовчазною дружиною його Ют, аби віддати її на поталу в жіноче шатро, ті, що вели її, знітившись, тримаючи її білі небачені шовкові руки та плечі, були згодом убиті. І слідом за замордованою Ют було вбито всіх дружин вождя. Вбили і тих, хто вбивав катів його юної дружини. Всіх, хто готував із сердечною тугою в грудях поховання вождя, також було вбито. Всіх, хто побачив вождя в ранок його смерті, вбитого так непристойно, на ложі подружньому, а не в бою чи поєдинку зі звіром, убили. Тих двох хлопчиків-рабів із германського племені, котрі розчісували, заплітали гриву і чистили норавливого царського коня, що плакав людськими сльозами, і підвели його до господаря, полеглого в останній битві з вічністю, також було зарізано. І жеребця його, тонконогого дивовижного молодого жвавого красеня, котрий так само сильно відрізнявся від бойових приземкуватих коней, як колишня принцеса, рабиня Ют, від інших втомлених, спрацьованих, змучених смаглявих чорнокосих рабів, – коня його також закололи. Всі, хто бачив кри-ваве поховання вождя, були вбиті. Їхні передсмертні сльози, їхня невинна кров залишилася на золоті, на коштовностях, на мечі легендарному, на луках, стрілах та буденних речах, необхідних у посмертній подорожі душі царя та життя в іншому світі.

Равке перепорпала все, оглянула кожну річ, що її поклали вождеві із собою в далеку путь, нишпорила, принохуючись, шумно і часто втягуючи носом, крутячи головою, як щур, обмацувала чутливими своїми пальцями складки одягу. Що вона шукала? Знаходила непотрібне, струшувала з рук куди прийдеться. Що розшукувала? Нікому не було відомо. Голосила страшно, захлиналася, та пошуків не припиняла. Рухалася дедалі повільніше і важче, а згодом, відчувши щось нездоланне, фатальне, схопилася з її єдиною дорогоцінною любов'ю, з дитячком її, з Молодим, потяглася другою рукою до нього зі смердючого крикливого натовпу, не дотягнувшись, пройшла на негнучких невірних ногах, закричала: «Камііінь, Хлопчик! Зник камінь, Хлопчик!», раптом легко зітхнула, тихо та ніжно засміялася своїм дивовижно ніжним дитячим сміхом, який ніби нікому не належав і був занесений випадково південним вітром, промовила здивовано й смиренно: «Як же не знайшла? Як же не встигла?», та й упала замертво, одразу ж почорнівши на обличчі ще більше, втупившись порожніми очима в байдужі до неї, незнайомі з нею, здивовані старі небеса.

Епоха лютото божевільного вождя скінчилася. За його злочини розплатився його народ. Своім життям розплатився, проклятий світом,

господарем якого він хотів себе вважати, народ, що довірливо йшов за своїм царем до пекла, народ по суті своїй невинний, проте дикий та неосвічений, народ, котрий не вмів нічого, крім як сліпо вірити вождеві, йти за ним, грабувати, вбивати і гинути.

Тих, хто вцілів, охопив спершу відчай, страх, а потім апатія та заціпеніння. І втратили силу колишні воїни божевільного лютого царя. І невдовзі вони зникли, ніби їх і не було. Одні підпалили поселення і випили отруту. Інші, боягузливі, ті, що не прийшли на похорон, забрали своїх дітей та худобу, втекли разом, бігли затятою галасливою зграєю, втрачаючи дорогою майно, людей, але потім заспокоїлися і розповзлися різними землями, розповсюджуючи легенду про меч бога Ареса. Про меч всевладдя, здатний захистити господаря від кого завгодно, від чого завгодно, крім хіба що підступності коханої жінки. Легенду про меч, що його – за їхніми розповідями – якраз і шукала всюди напівмертва відьма Равке, що явно втратила, разом із загибеллю Молодшого, свої сили. І мало хто почув та розібрав, що саме кричала Равке, прощаючись із вождем в останні свої хвилини. І мало хто знав, що зовсім не меч шукала древня степова шептунка. І мало хто знав про камінь, а хто знав, намагався забути, цю таємницю запечатавши в собі на віки вічні. Мало хто. Залишилося неподалік від пожежі і таємного глибокого захоронення лише декілька вцілілих у сум'ятті жерців нещасної принцеси Ют, котрі запряглися берегти у віках і передавати з покоління в покоління таємницю походження та причину шрамів на їхніх обличчях. Через багато років на місці згорілого поселення було збудовано нове, відтак, ще через кілька десятків років, нащадки жерців вигнали найманців і почали самі вчитися воювати й звели навколо поселення дерев'яну фортецю. Коли правнуки жерців Ют утомилися відновлювати дерев'яні укріплення через часті набіги та пожежі, вирішено було будувати кам'яну фортецю. За якоюсь негласною згодою назву поселення та фортеці не змінювали. Навіть на перших картах, що збереглися в музеях та архівах, її було означено як Аргідаву.

Розділ п'ятий

Ася

Маруся з друзями – Смітом, Настею, Іваном, Женею – покликали дівчинку Асю з собою на річку, і там народилася гра «Де дитина», бо всі друзі вже були студентами, закінчували університети, а дівчинка Ася ще навчалася в школі. І час від часу хтось кепкував з Асі репліками: «Нагодуйте дитину», «Дитино, іди в затінок», «Дитино, вийди з води», «Дитино, не морщ чоло». Собака Луша всім зазирала в обличчя, вклонялася, нявкала й освідчувалася в коханні. Ася реготала, морщила чоло і малювала, малювала всіх нових знайомих, і Лушку, і річку, й очерет, і старий паром, і дідуся-поромника Матвійовича. Паромника Матвійовича всі знали з дитинства, усе невелике старовинне містечко його знало. Здається, він, дід Матвійович, легендарний, навіть таємничий, був тут завжди, вічність. Усі, хто йшов на прогулянку, на пляж, на пікнік, тягли для Матвійовича з дому пиріжки, котлети та яблука, бо він служив на поромі з восьмої ранку до восьмої вечора. І жодних грошей за перевезення не брав. Просто місто платило йому зарплатню. А Матвійович приймав шанобливі піднесення, як він казав, і радів гостинцям. І самогоночкою не гребував. Але й не зловживав. Перевозив на інший берег людей, що йшли з базару, пляжників, рибалок і туристів, котрі прямували в гори, на озера і в села за річкою. Адже мостів тут не було через часті повені, а якщо й були, то підвісні, котрі вода також не оминала.

Вручивши дідусеві Матвійовичу його портрет, Ася миттєво завоювала його серце, він, розчулений, – ні щоб відпочити, полежати в затінку в очікуванні пасажирів, – возив Асю саму через річку то до одного берега, то до другого, частував цукерками і розповідав про своє довге життя на оцьому поромі. Аська махала друзям долонею, посміхалась ясно, чисто, розкішно й білозубо. А поромник Матвійович їй казав:

– Та встигнеш ти, доню, до своїх хлопців, давай ще покатаю тебе на поромі, подихай повітрям, бо он ти яка худенька. Редиску будеш з хлібом? Будеш? Знаменита редиска! – Матвійович із захватом дивився, як дівчинка з хрускотом розгризає редиску, і підсовував їй огірочок, молодий, колючий, з пухирцями. – А портрет цей, – дідусь враз спохмурнів, – скажу бабі своїй, щоб мені на пам'ятник зробила. Такий хороший портрет у тебе вийшов.

До слова, друг Женя стояв на березі і пильно дивився з-під руки в бік порому, спостерігаючи за Асиною мандрівкою через річку.

– А що ж, вона ж іще маленька, на поромі, сама, треба ж комусь дивитися за... за... дитиною.

Хороші люди, Марусині друзі. Все розуміють. Ніхто не глузував, не кпинив. Лише перезиралися, а Луша осудливо фиркнула Смітові в обличчя, відчула щось і спроквола, потерпаючи від спеки, солідарно всілася поряд із Женею на самому сонці. І ось так, склавши йому компанію, сиділа поряд, стиха скавуліла і примовляла-підвивала: «Айлав'ю, айлав'ю», зазирала Жені в обличчя, мовляв, правильно я кажу, людський хлопчику, про ту дівчинку на поромі, правильно, еге ж? Ти ж айлав'ю? Айлав'ю, так? Женька ніяковів, не дивився на собаку, але на знак згоди гладив її величезну розумну хутрянку довбешку і все намагався перетягти її в затінок.

Ася повернулася радісна, збуджена. Поромник дідусь Матвійович відпустив її лише тому, що до протилежного берега річки підїхав довгий кортеж, ошатний, весь у стрічках, квітах, повітряних кульках, які лопалися лунко від спеки, а попереду машина з нареченим і нареченою. Хтось із супроводу показав поромнику на годинник, пританцьовуючи, мовляв, швидше-швидше, на вінчання спізнюємося. І дід Матвійович з гідністю, перебираючи по тросу, натягнутому через річку від міцного стовпа на одному березі до міцного стовпа на іншому, спеціаль-

ними великими дерев'яними гаками, повів пором через іскристу літню теплу річку назустріч щастю молодих.

– А потім... – наближаючись разом зі своїми охоронцями Женею та Лушею до місця, де розташувалася компанія, продовжувала захоплено розповідати Ася, – він дременув з дому, бо вітчим його нещадно бив. І заховався десь неподалік фортеці, в якомусь чи то підвалі, чи то підземеллі. Друг носив йому туди хліб та воду. Часом і молоко. І йому там не було ні страшно, ні самотньо. Дід Матвійович сказав, що всім нам треба вчитися бути самотніми. І що раніше, то краще. Навіщо він так сказав? – Ася подивилася Женьці в обличчя, а той знизав плечима і знітився.

– І якось він виявив, що звідти, з того підвалу, йде кудись підземний хід. Коли Матвійович і його друг були вже майже дорослі, вони вирішили повернутися туди, бо ходили якісь чутки, що в цьому старовинному підземеллі чи то турки, чи ще хтось, відступаючи, сховали все нагробоване золото, щоби потім повернутись. І ось вони взяли смолоскипи – ліхтарики ж тоді були на вагу золота – і прокралися до підземелля. І знаєш що? Вони пройшли декілька кілометрів. Дід Матвійович нічого, а друг його ледь не помер. Просто там. Майже задихнувся.

– Метан, напевне... – припустив хтось.

– Метан вони б одразу відчували і змогли б втекти. То був СО, страшний газ. Без кольору, без запаху, мабуть, просотався з карстових печер... Так буває, коли підземелля глибоке, і багато рукавів та відводів, – авторитетно заявив Сміт, студент хімічного факультету.

А Женька кивав, нічогісінько не розуміючи, просто слухав голос Асі, як слухають музику, з насолодою, навіть не думаючи, що він зараз може мати смішний, наївний, дурнувятий вигляд.

– А ходімо до фортеці, Марусь? Я не була ще там? Підемо? – Ася склала долоньки молитовно. – Няу!

– Няааау! – відгукнулася Луша, метляючи хвостом.

– Це дуже мені цікаво! Дуже. Те, що ти розповідала. Дивовижно... Підземний хід веде, виявляється, до фортеці. Підемо, підемо обов'язково, – пообіцяла Маруся, занепокоєно клацаючи пальцями перед Жениним обличчям. Чи то перегрівся мрійливий хлопчик, чи...

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.